

XIV. ASRIN SONUNDA MEMLÛK ORDUSU

Al-Mamālîk as-Sultāniya - İktâ'lı Askerler - Mamālîk al-Umarâ' - Yardımcı kuvvetler

M. C. Şehabeddin Tekindağ

(i) Al-Mamālîk as-Sultāniya.

Memlûk Sultanlığı teşkilâtında Dîvân al-Cayş¹'a bağlı bulunan Memlûk Ordusu (=al-^cAsâkir as-Sultāniya), dört kısma ayrılıyordu. En başda zikredilmesi icap eden al-Mamālîk as-Sultāniya (=veya Mamālîk as-Sultān), Muqaddamu'l-Mamālîk as-Sultāniya ismindeki Emirlerin idâresinde olup, umûmiyetle, Mustahdamûn ve Mamlukûn namile iki kısımdan tereküp ediyordu². Burada bahis mevzuu olan Mamlukûn, esîr pazarlarından satın alınan (=al-Muştaravât) veya Kafkas, Kırım ve Anadolu'dan celbedilen (=Culbân veya Aclâb)³ köleler olup, Mustahdamûn (=Mamālîk al-Hadama)⁴ ismi altında zikredilenler ise, eski Sultanın Memlûkları (=Mamālîk as-

¹ Maiyetinde, Sultan tarafından tâyin olunan Şâhib Dîvân al-Cayş, Şâhib Dîvân al-Mamālîk, Kâtib al-Mamālîk ve Şuhûd al-Mamālîk gibi vazifelilerin bulunduğunu bildiğimiz Nêzir al-Cayş'in emrindeki Dîvân al-Cayş al-Manşûra, gerek Mısır ve gerekse Suriye'de mevcut İktâ'larla olduğu gibi, Berkuk'a kadar, al-Mamālîk as-Sultāniya'ya âit muamelât ve mükâtebât ile de meşgul oluyordu. Dîvân al-Cayş hakkında bk. Şubh, IV, 31; Zubda, 103; Muşşid, 136^b, 205^a. Krş. Syrie, LXXII; Feudalism, s. 20; W. Popper, s. 97; D. Ayalon, Studies on the Structure of the Mamluk Army, BSOAS, 1954, s. 66.

² Bk. Quatrémère, Hist. des Sultans Mamelouks, Paris, 1837-1842, I, part 2, p. 161.

³ Bu devir kaynaklarında her ikisine de tesâdüf ediyoruz. Msl. Bk. İbn al-Furât, IX, 6; İbn Haldûn, V, 457.

⁴ Bk. İbn al-Furât, IX, 56. Krş. Syrie, XXXIII; D. Ayalon, Studies on the Structure of the Mamluk Army, BSOAS, Vol. ; XV ; part 2, 1953, s. 216.

Salâtin al-Mutakaddima, Karānîş)⁵ ile evvelce Emirlere, sonrada Sultana intisap eden (= *Sayfîya, al-Mamālîk as-Sultāniya as-Sayfîya*) Memlûkları idi⁶. Bu sonuncular, *Kal'atu'l-Cabal'ın* 12 tabakadan mürekkep *Tıbāk*⁷ larında ikamet ettiklerinden al-Mamālîk al-Tıbāk ismini de almışlardı⁸. Kaynaklarda mezkûr al-Hâşşakiya⁹, al-Muştaravât'a dâhil olmakla berâber, ayrı bir husûsiyet arz etmektedir.

XIV. asrın sonunda, Sultanla birlikde bulunmak ve *Kal'atu'l-Cabal'da*, gece-gündüz nöbet (= *navbat*) tutmak sûretiyle mühim bir mevki kazanmış bulunan al-Mamālîk as-Sultāniya, malî bakımdan Dîvân al-Cayş'dan ayrılıp, Dîvân al-Mufrad aş-Şarîf'a bağlanmış görünüyor¹⁰. Kaynaklardan anlaşıldığına göre, al-Malik aş-Zâhir Sayf ad-Dîn Abî Sa'îd Barķuk zamanında, sayıları 10,000 ile 12,000 arasında değişen bu Memlûklar (= *az-Zâhiriya*)¹¹, her ay 400,000 gümüş dirhem alıyorlar idi¹².

(ii) İktâ'lı Askerler.

Sultanların şahsına olduğu gibi, *Mısır, Dımaşk ve Haleb'de* iktâ'lara sâhip olup¹³, saltanat makamına bağlı askerler ile ümerâ çocukları ve Türkmen, Arap ve Kürd reisleri, iktâ'lı askerleri teşkil ediyorlardı. Kaynaklarda, umûmiyetle, suvari olup, Memlûk Sultanlığının muhtelif mntıklarındaki iktâ'lara sâhip kimseler, Acnâd al-Halka¹⁴, Acnâd al-Bahriya¹⁵, Acnâd at-Turkmân (aş. bk.), Acnâd al-^cArab¹⁶ ve Acnâd al-Akrâd olmak üzere beş kısım halinde zikrediliyor¹⁷. Bununla berâber, Acnâd al-Halka ile Acnâd al-Bahriya, Sultan tarafından tevcih edilmiş iktâ'lara¹⁸ sâhip olma-

¹³ Selçukilerdeki iktâ meselesi ile bunun esasları C. H. Becker tarafından izah edilmesine rağmen (bk. *Steuerpacht und lehnwesen, Der Islam*, 1914, V, 82 v.d. Krş. O. Turan, *Isl. Ans.* madde: *Iktâ*, cüz. 50, s. 952 v. d.), Memlûk teşkilâtındaki iktâlar meselesi, en küçük emirlik olan beşler (= *amîr hamsavât*) derecesine geçen tâlibin muktândan ne mikdar asker çıkaracağını araştıran Cl. Cahen (bk. *L'évolution de l'iktâ*, *Annales ESC*, 1953) ile iktâın bir gelir olarak *hubs* veya *mişâl* ile alâkasını tedkik eden A. N. Poliak (bk. *JRAS*, 1937, s. 99; ayn. müell. *Feudalism*, s. 18 v.d.) istinâ edilecek olursa, henüz tedkik edilmiş değildir.

¹⁴ Halkanın menşei hak. bk. D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, part 3, 1953, s. 448-451. Halka efradı, umûmiyetle, Acnâd al-Halka, pek ender olarak da Ricâl al-Halka ismini alıyordu. Bk. İbn al-Furât, IX, 447. Krş. D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, part 3, 1953, s. 451.

¹⁵ Acnâd al-Bahriya'nın menşei hak. bk. D. Ayalon, *Le Régiment Bahriya dans l'Armée Mamlouk*, *REI*, 1951, s. 133-141. Tafsîlât için bk. M. C. Şehabeddin Tekindag, *Sultan Berkuk devrinde Mısır Memlûk Sultanlığı*, s. 28 v.d.

¹⁶ Urbânın iktâlarile önce Mustavfî al-İktâ^c al-^cArab, sonra da Mustavfî İktâ^cât al-Bilâd aş-Şamiya meşgul oluyordu. Bk. *Mukşid*, 196^b v.d.

¹⁷ Bk. *Zubda*, s. 103, str. 20.

¹⁸ Kaynaklardan anladığımızı göre, kendisine iktâ tevcihi mevzubahis bir kimseyi Sultanın bizzât görüş seçmesi ve verdiği *al-Mişâl'a* da yuktab (= *يكتب*) yazıldı) diye işaret etmek sûretiyle Hâcib'e göndermesi icap ediyordu. Hâcib, *al-Mişâl'i* tâlibine vererek Dîvân al-Cayş (= *Dîvân al-İktâ^c*)'a gönderir ve burada *al-Mişâl'i* alkoyan Mustavfî al-Cayş (= *Mustavfî İktâ^cât al-Diyâr al-Mısrîya*, *Mustavfî İktâ^cât al-Bilâd aş-Şamiya*), bunun yerine, al-Murabba^cât al-Cayşîya verir ki, bunu Dîvân al-İşû'ya götürüp, yerine, üzerinde Sultanın tevkiî bulunan Menşûr'u (= *Manâşîr al-İktâ^cât* = iktâ fermanı) alan kimse, resmen, iktâ sâhip olurdu. 803 (= 1403) da, Manâşîr al-İktâ^cât'ın bozulup bir takım yolsuzluklara sebep olduğu ve iktâ alım satımında meyanelik eden Muhayyis ismiyle bir sınıfın türediği anlaşılıyor. Verdığımız kısa malûmat hak. bk. *Şubh*, IV, 16, 51; VI, 201; XIII, 153 v.d., 165 v.d., *Hıtaf*, II, 211, 215 v.d., *Zubda*, 100. Krş. *Syrie*, XXXIV; A. N. Poliak, *La Féodalité Islamique*, *REI*, 1936, 247 v.d., ayn. müell., *Feudalism*, s. 80; W. Björkman, *Beiträge, Fihrist*, I; ayn. müell., *Isl. Ans.* madde: *Menşûr*.

⁵ Karānîş veya Karānişa (= *al-Acnâd al-Karānîş*), al-Hamsavât Emîrlerinden olup, sayıları 100 nefer idi. Bk. *Zubda*, 115. Krş. D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, 1954, s. 73 v.d.

⁶ Bu Memlûklar hak. bk. D. Ayalon, *L'Esclavage du Mamelouk*, Jerusalem, 1951, s. 43, not. 72; ayn. müell. *Studies...*, BSOAS, Vol. XV: 1953, s. 204-223; 1954, s. 73 v.d., W. Popper, s. 87 v.d.

⁷ Bir nevî askerî mektep mahiyetinde olan *Tıbāk* hakkında bk. İbn al-Furât, IX, 88, 302; *Şubh*, III, 375; İbn Haldûn, V, 472; *Hıtaf*, I, 90; II, 205, 213. Krş. D. Ayalon, *L'Esclavage du Mamelouk*, s. 9, not. 73, 74, 75.

⁸ Bk. *Şubh*, III, 481; *Zubda*, 27. Krş. A. N. Poliak, *Feudalism*, s. 3.

⁹ Al-Mamālîk as-Sultāniya'ya dâhil olup, Sultana hizmet etmek ve Mahmelî şerifi sevk ve mühimmatı hazırlamakla tanzî edilmiş bulunan al-Hâşşakiya, XV. asrın başında 1,000 kişiden tereküp ediyordu. Bk. *Zubda*, 115-116. Hâşşakiya hak. bk. CIA, I, *L'Egypte*, 287, 543; *Syrie*, XXXIII; M. Mostapha, *Beiträge zur Geschichte Agyptens*, ZDMG., 1935, s. 212 v.d. Krş. D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, part 2, 1953, s. 213 v.d. not. 7.

¹⁰ Bk. İbn al-Cî'ân, *at-Tuhfa as-Saniya bi-Asma' al-Bilâd al-Mısrîya*, nşr. Moritz, Kahire, 1898, s. 11, 13, 30, 124; *Zubda*, 107, str. 15-16.

¹¹ Halîl b. Şâhin aş-Zâhiri (bk. *Zubda*, 27) de 12,000, İbn Tağrîbirdî (bk. W. Popper, s. 193) de 5,000, nihâyet 1384'de *Kah'ra*'yi ziyâret eden Simoni Sigoli (bk. *Viaggio al Monte Sinai*, Floransa, 1829, s. 42) de 6,000 olarak verilen Memlûk sayısı, kaynaklarda değişik bir şekilde zikredilmektedir.

¹² Bk. *İktâ*, XX, 68; *Sulûk*, III, 212^b. Krş. P. Casanova, *Hist. et descrip. de la Citad. du Caire, Mém. de la Miss. Arch. Fr.*, t. VI, Caire, s. 629; J. Sauvaget, *La Poste aux Chevaux dans l'Empire des Mamelouks*, Paris, 1941, s. 20.

larına mukabil, umûmiyetle, hudutları muhâfaza etmekle mükellef diğer zümrelerin (=al-vâfidîya)¹⁹, şahsî iktâ'ları olmayıp, hususî iktâ'larında (=İktâ'ât at-Turkmânîya) yaşayan reis ve beylerin (=Muqaddam at-Turkmân bi'l-Bilâd aş-Şarkîya) maiyetinde bulunuyorlardı. Muhtelif iktâ'lara sâhip olduğunu söylediğimiz Acnâd al-Bahriya, çok geçmeden, *Kal'atu'l-Cabal*'da hizmet görmeğe ve sefere iştirak etmeğe başladığından²⁰, iktâ'lı asker vasfını kaybetmiş ve yanlarında birer köle bulundurduğu gibi²¹, senelik geliri 250 ile 900 dinar arasında tahavvül eden Acnâd al-Halka al-Manşûra²², esas iktâli asker olarak zikredilmeğe başlanmıştır. Nitekim, kaynaklarda "İktâ'ât al-Halka" tâbiri geçmektedir.

Meclis al-Cayş'in kararını müteâkip, Nâ'ib as-Saltana²³ nin nezâretinde toplanan iktâ'lı askerler, 24,000 Cundi olup, muhtelif guruplara ayrılırlardı: 40 kişiden mürekkep gurupa Muqaddam al-Halka²⁴, 100 kişilik gurupa Nakîb al-Cayş veya Nakîb al-Cuyüş²⁵ ve 1,000 kişilik tulb (=cem. aţlâb)'a da Amîr mi'a Muqaddam Alf²⁶ namındaki Emirler kumanda ederdi²⁷.

¹⁹ Vâfidîya hak. bk. D. Ayalon, *The Wâfidîya in the Mamluk Kingdom, Islamic Culture*, XXV, 1951, 89-101. Krş. Quatremere, II, part. I, 245.

²⁰ Bk. İbn al-Furât, IX, 167; *Zubda*, s. 116. Krş. D. Ayalon, *Le Régiment Bahriya*, REI, 1951, s. 140.

²¹ Bk. *Hıtaf*, I, 87. Krş. *Feudalism*, s. 3, not. 3.

²² Bk. *Hıtaf*, I, 91; II, 215 v.d.

²³ Kalkaşandî'de ikinci Sultan (=as-Sultân aş-Şânî), umûmiyetle, "Kâfil al-Mamâlik aş-Şarîfa al-İslâmîya" olarak tavsîf edilen Nâ'ib as-Saltana hak. bk. *Şubh*, IV, 16 v.d., *Muqşid*, 134; *Hıtaf*, II, 214; İbn al-Furât, IX, 350, 336; *Sulûk*, 182^a; *İnbâ'*, I, 129^b; W. Popper, s. 90, 104; *CIA*, I, *L'Egypte*, 20 v.d., 208, 211, 213 v.d., 223 v.d., *Syrie*, LV, not. 3; D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, 1954, s. 57 v.d.

²⁴ Muqaddam al-Halka hak. bk. *Şubh*, IV, 16; *Hıtaf*, II, 213; *Zubda*, s. 116.

²⁵ İlk zamanlarda Nakîb al-Asâkir de tesmiye edilen (bk. İbn al-Furât, VIII, 132; *Şubh*, XII, 453) bu vazife sâhibi, *Dimaşk*'da Nakîb an-Nuqabâ' olarak tavsîf edildiği gibi (bk. İbn Hâcar, *ad-Durar al-Kâmina*, I, 425, str. 16), türkçe Baş olarak da kaydedilmektedir. Bk. *Zubda*, s. 116, str. 17.

²⁶ Metinlerde Muqaddamu'l-Ulûf (bk. *Şubh*, VII, 153) veya Amîr Muqaddam (bk. *Şubh*, IV, 55), Muqaddamî'l-Ulûf (bk. *Zubda*, s. 113, str. 17), Amîr mi'a, sadece Alf (bk. *Şubh*, IV, 61), bazan da Taqdimat Alf veya Taqdimâ (bk. *Dav*², II, 312) şeklindedir.

²⁷ Bk. *Şubh*, IV, 13; *Hıtaf*, II, 213; *Zubda*, s. 115; *Muqşid*, 123^a. Krş. *Syrie*, XXXIV; *Feudalism*, s. 2. Mezkûr ümerânın iktâları, her dinar al-Cayş 10 dirhem gümüş olmak üzere, senevî 1,000 ile 1,500 dinar arasında değişiyordu. Tafsilât için bk. *Hıtaf*, I, 91; II, 215 v.d., W. Popper, s. 88.

Mısır'daki umûm askerın kumandanı Atâbak al-Asâkir olup, "Atâbak al-Asâkir bi'd-Diyâr al-Mısrîya" unvanını hâizdir²⁸; Atâbak al-Cuyüş ve XIV. asrın ikinci yarısından itibaren de Amîr al-Kabîr sıfatlarında kullanılmıştır. Bununla beraber, mezkûr Atâbak hakkında Beğlerbeği tâbirinin kullanılması XV. asra âit görünüyör²⁹.

(iii) Mamâlik al-Umarâ'.

Kaynaklarda Acnâd al-Umarâ' olarakda tesmiye edilen bu Memlûklar³⁰, ümerânın hususî *Tibâk*'larında yetiştiklerinden³¹, al-Mamâlik as-Sultânîya ile aynı karakteri hâizdirler. Umûmiyetle, Suriye nâibliklerinde bulunan Muqaddam (=Amîr mi'a Muqaddam Alf), Taşlâhâna³² (=Amîr Taşlâhâna, cem. Umarâ' Taşlâhânât)³³ ve aşravât Emirlerinin beslemeğe mecbur oldukları köle (=muqâfün)ler ile askerler (=acnâd) bu gurupa dâhildir.

Kaynaklardan anlaşıldığına göre, XIV. asrın sonunda Atâbak al-Asâkir'in tulbunda 300, Amîr mi'a'nın 250 ve Muqaddam Alf'in ise 60 Memlûk bulunuyordu³⁴. Mezkûr ümerânın ölümüyle Sultanın (=as-Sayfîya) veya diğer bir Emirın maiyetine geçtikleri anlaşılan Mamâlik al-Umarâ', pek nadir ahvalde Halka ile birleşiyordu³⁵.

Sefer esnasında Nakîb al-Cayş (*y. bk.*)'ın nezâretinde Sultanın ordusu ile birleşen Mamâlik al-Umarâ'³⁶dan mâda, Emirlerin çocuklarından toplanmak sûretiyle bir nev'i ihtiyat sınıfı teşkil edip,

²⁸ Atâbak al-Asâkir hak. bk. *Şubh*, IV, 18; *Muqşid*, 124^b. Krş. *CIA*, I, *L'Egypte*, 270, 290, not. 3; *Syrie*, LIV; D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, 1954, s. 53 v.d.

²⁹ Bk. *Zubda*, s. 112, str. 22.

³⁰ Mamâlik al-Umarâ' hak. bk. D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, part 3, s. 459-462.

³¹ Bk. İbn Haldûn, V, 472.

³² Taşlâhâna, Mihtâr ve Amîr 'Alam'ın nezâretinde olup, 4 taşl, 40 kös, 4 zumür (=flüt) ve 20 nakkareden ibâret musiki aletlerinin muhâfazasına tahsis edilen yerdir. Taşlâhâna için bk. *Şubh*, IV, 8, 22; *Zubda*, s. 113. Krş. *Syrie*, LIV; Lane-Poole, *The Art of the Saracens*, s. 31; D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, part 3, s. 469.

³³ Taşlâhâna Emirleri hak. bk. İbn al-Furât, IX, 123; İbn Hâcar, *ad-Durar al-Kâmina*, I, 201; *Dav*², IV, 9; VI, 211; X, 239. Krş. *CIA*, I, *L'Egypte*, s. 543; *Syrie*, XXXIV v.d., *Feudalism*, s. 33.

³⁴ Emirlerin sâhip oldukları Memlûk adedi hak. bk. İbn al-Furât, IX, 59, 148. Krş. D. Ayalon, *Studies...*, part 3, s. 463.

³⁵ Bk. Zetterstœen, *Beiträge Zur Geschichte der Mamlukensultane*, Leiden, 1919, s. 132.

umûmiyetle, Acnâd al-Halqa'dan sayılan Avlâd an-Nâs³⁶ ile Sultanın oğullarından mürekkep al-Asyâd veya Avlâdal-Mulûk³⁷u da burada zikretmek icap eder.

(iv) Yardımcı kuvvetler.

Halil b. Şâhîn az-Zâhiri'ye göre, Memlûk ordusuna 300,000 kişiden fazla bir yardımcı kuvvet temin edip, kaynaklarda, Acnâd al-^cArab, Acnâd at-Turkmân ve Acnâd al-Akrâd olarak tavsif edilen bu sınıf, mühim bir mevkî ihraz ediyordu³⁸.

(a) Acnâd al-^cArab.

Kaynaklarda Acnâd al-^cArab ismile mezkûr Arap kabilelerinin harp vukûunda vermekte mükellef oldukları kuvvetler, mühim bir yekûna bâliğ oluyordu:

Âl Fađl³⁹, 24,000; Hicâz Arapları, 24,000; Âl 'Alî⁴⁰, 2,000; Irak Arapları, 2,000; Yalamlam (?) Arapları, 2,000; Cezîre Arapları, 2,000; Matrûk Arapları, 1,000; Caram Arapları, 1,000; Banû 'Uğba ve Banû Mahdî Arapları, 1,000; Âl Imrâ' (=Âl Murrâ')⁴¹, 1,000; Cuzâm Arapları, 1,000; al-^cÂ'id Arapları, 1,000; Fazâra Arapları, 1,000; Muğarib Arapları, 1,000; Kâtil Arapları, 1,000; Kâttâb Arapları, 1,000; Havvâra'lar⁴², 24,000⁴³.

³⁶ Avlâd an-Nâs hak. bk. D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, part 3, 1953, s. 456-8.

³⁷ Al-Asyâd hak. bk. İbn al-Furât, IX, 56; *Şubh*, XIII, 167; *Zubda*, s. 111; *Dav*, III, 53.

³⁸ Nitekim, Barka'ya gönderdiği bir mektupta islâm askerinin einsinden bahseden al-Malik az-Zâhir Baybars, *ومن فيها من خيل وتركمان وعشائر اكراد وقبائل عربان* zikrediyordu. Bk. Al-Kâfî Muhiy ad-Dîn b. 'Abd az-Zâhir, *ar-Ravf az-Zâhir fî Sîrat al-Malik az-Zâhir*, nşr. Dr. Syedah Fatima Sadeque, 1956, s. 19.

³⁹ Bu âileye mensup olup, Câber havâlisinde reisleri Nu'ayr'ın maiyetinde mühim roller ifâ eden Âl Muhannâ' hak. bk. *Şubh*, VII, 184-189. Krş. 'Umar Rıdâ Kahhâla, *Ma'cam Kabâ'il al-^cArab*, Dımaşk, 1386/1949, III, 1152.

⁴⁰ Menşe itibarile Âl-Fađl'a intisap edip Dımaşk çayırlarında dolaşan bu âileye yazılan mektuplarda "*al-Maqlis as-Sâmî al-Âmîrî*" sıfatları kullanılıyordu. Bk. *Şubh*, VII, 187. Krş. *Feudalism*, s. 11.

⁴¹ Umûmiyetle Havran civarında ikamet eden bu âile hak. bk. *Şubh*, VII, 187. Krş. *Feudalism*, s. 11.

⁴² Havvâra'lar, XIV. asırda reisleri Banû 'Umar tarafından *Buğayra*'dan *yakarı Mısır*'a getirilmişlerdir. Bk. *Şubh*, VII, 162. Krş. *Feudalism*, s. 11, not. 4.

⁴³ Bk. *Zubda*, s. 105, str. 2-10.

(b) Acnâd at-Turkmân.

Memlûk Sultanlığı hizmetinde bulunup, kendilerine as-Sâmî lâkabı verilen Beylerinin (= *Muqaddam at-Turkmân bi'l Bilâd aş-Şarqîya*) emrinde Gazza'dan Diyarbakır'a kadar olan sahada yerleşen Türkmenler (= *javâ'if at-Turkmân min Gazza ilâ Diyârbakr*), kaynaklarda, Şam, Halep ve Kesrivân Türkmenleri umumî ismi altında zikr olunurlar.

XIV. asırda Halep ve 'Ayntâb (= *Antep*) Nâiblerine tâbi bulunan Türkmenler hakkında malûmat veren al-Kâdî Tağî ad-Dîn b. Nâzır al-Cayş (bk. *at-Taşkıf*) in zikrettiği Boz-Ok, Dulkadir, İnal-Oglu, Ramazan-oğlu, Afşâr, Döğ'er, al-Hurbandalu, Ağaçeri, Varsak, Kımık, Bekirliye, Bayındır ve Bayat gibi Boy ve Uluslar⁴⁴, İbn Şâhîn az-Zâhiri tarafından bâzı değişikliklerle tekrar ediliyor⁴⁵. Bu müellifin kaydettiği İbn Kıtılbek (= *Kıtılbeklu*), İbn köpek, İbn Sağalsız, İbn Dulğâdır, İbn Ramađân, al-Uzâriya, Begdilu, al-Bâdâtiya (= *Bayat*), Böz-câlülâr, al-Mar'aşkûlar, al-Arâkiya, Uc-Oğlû (= *Üç-Ok*), Böz-Oğlû (= *Boz-Ok*), al-İnalîya, al-Hurbandaliya, al-Kundüliya adındaki Türkmen Boy ve Ulusları Memlûk ordusuna 180,000 suvari temin ediyorlardı⁴⁶.

(c) Acnâd al-Akrâd.

Kaynaklarda al-Akrâd aş-Şamardliya, al-Akrâd al-Calâliya, al-Akrâd al-İzvîya, Hazbâniya, Hakkâriya, Bohtî gibi isimlerle zikredilen Acnâd al-Akrâd, çok az sayıda olup (= *va hum kalî-lâna*), İbn Şâhîn az-Zâhiri'ye göre, 20,000 atlı çıkarıyorlardı⁴⁷.

Al-Mağrîzi'nin, al-Malik an-Nâsır Muḥammad devri için (=1341) verdiği rakkamlar gözönünde tutulmak sûretiyle, XIV. asır sonundaki Mamâlîk al-Umârâ' hakkında bir fikir edinmek mümkündür:

⁴⁴ Bk. *Şubh*, VII, 190, 280; XIII, 315, str. 7. Ayr. Bk. *Kitâb Icâbat as-Sân'il ilâ Ma'rifat ar-Rasâ'il*, Bibl. Nat. Ms. Arab. nr. 3437, var. 47.

⁴⁵ Bk. *Zubda*, s. 105, str. 11-15.

⁴⁶ Yukarıda mezkûr Türkmen Boy ve Ulusları hakkında şu tedkiklere bakınız: M. Fuad Köprülü, *Isl. Ans. madde: Aofâr*, II, 28-38; A. Refik, *Türk Aşiretleri* (986-1200), İstanbul, 1930, s. 81 v.d., F. Sümer, *Döğ'erlere dâir*, TM, X, 1951-1953, s. 142 v.d., ayn. müell., *Anadoluda üçoklu Oğuz boylarına mensup teşekküller*, IFM, 1950, sayı: 1-4, s. 474; ayn. müell., *Avoşlara dâir*, Fuad Köprülü Armağamı, 1953, s. 454 v.d., M. H. Yınanç, *Isl. Ans. madde: Dulkadırlılar*, III, 654 v.d.

⁴⁷ Bk. *Zubda*, s. 105, str. 18-19. Kürt kabileleri hak. bk. *Isl. Ans. madde: Kürtler*, VI, 1100.

24	Amîr mi'a Muqaddam Alf
2400	Her Amîr'in 100 memlûku
40	Tablĥāna Emîri
1600	Her Emîrin 40 memlûku
20	Umarā ³ 'İşrînāt ⁴⁸
400	Her Emîrin 20 memlûku
50	'Aşarāt Emîrleri ⁴⁹
500	Her Emîrin 10 memlûku
30	Umarā ³ Hamsa ⁵⁰
150	Her Emîrin 5 memlûku

5214 Mısırdaki Mamâlik al-Umarā³'nin mevcûdu⁵¹.

Bununla berâber, al-Makrîzî, Suriye Nâiblerinin kuvveti hakkında malûmat vermez. Bu bakımdan, İbn Şâhîn az-Zâhiri'nin, Dîvân al-Cayş al-Manşûra'nın Acnâd al-Ĥalĥa namına kaleme alınmış ceridelerine "فكشبت جرائد من جيش الديار المصرية باسماء اجناد الخلق"⁵² istinâden verdiği rakkamlar, ayrı bir ehemmiyeti haizdir:

42,000	al-'Asâkir al-Mısrîya: Mamâlik al-Sultāniya (10,000), Acnâd al-Ĥalĥa (24,000), Mamâlik al-Umarā ³ (8,000),
15,000	al-'Asâkir aş-Şâmiya: Acnâd al-Ĥalĥa (12,000), Kâfil ve ümerânın memlûkları (3,000),
8,000	al-'Asâkir al-Ĥalabîya: Acnâd al-Ĥalĥa (6,000), Kâfil ve ümerânın memlûkları (2,000),
5,000	al-'Asâkir at-Ṭrablusiya: Acnâd al-Ĥalĥa (4,000), Kâfil ve ümerânın memlûkları (1,000),
2,000	al-'Asâkir aş-Şafadiya: Acnâd al-Ĥalĥa (1,000), Kâfil ve ümerânın memlûkları (1,000),

⁴⁸ Umarā³ 'İşrînāt yeya 'İşrîn hak. bk. İbn al-Furât, IX, 61; Şubĥ, VIII, 221.

⁴⁹ Amîr 'Aşar hak. bk. İbn al-Furât, IX, 44; CIA, I, L'Egypte, 543; M. Mostapha, *Beiträge zur Geschichte Agyptens*, ZDMG, 1935, s. 214.

⁵⁰ Umarā³ Hamsa, Kalkaşandi'ye göre, çok az sayıda olup, umûmiyetle, Emîrlerin oğullarından mürekkep idi. Bk. Şubĥ, IV, 13 v.d., CIA, I, L'Egypte, 543.

⁵¹ *Hıtaf*, II, 317—318. Yukarıda mezkûr rakkamların muhtelif devirlerdeki tahavvülleri hak. bk. D. Ayalon, *Studies...*, BSOAS, part 3, 1953, s. 471.

⁵² *Zubda*, s. 104, str. 13-14. Suriye için bk. *Feudalism*, s. 8.

1,000 ?	Gazza askeri: Acnâd al-Ĥalĥa (?), Kâfil ve ümerânın memlûkları (1,000),
73,000	Mısır ve Şamdaki Acnâd al-Ĥalĥa ve Memlûklar.
60,000	Sâir 60 şehrin askeri,
133,000	Mecmu.
293,000	Acnâd al-'Arab (93,000), Acnâd at-Turkmân (180,000), Acnâd al-Akrâd (20,000),
426,000	Memlûk Sultanlığının umûm askeri kuvveti.

KISALTMALAR

- BSOAS* : Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. XV: part, 2, 1953, 1954.
- CIA* : *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum, première partie: Egypte*, par M. van Berchem, Paris, 1894—1903 (*Mém. publiés par les membres de la Miss. Arch. Franç. au Caire*, t. XIX).
- Dav*³ : as-Sahāvî, *aḍ-Ḍav*³ *al-Lāmî*³, Kahire, 1353—5.
- Feudalism* : A. N. Poliak, *Feudalism in Egypt, Syria, Palestine, and the Lebanon*, 1250—1900, London, 1939.
- Hıtaf* : Makrîzî, *Kitâb al-Mavâ'iz va'l-İ'tibâr fî Zikr al-Ĥıtaf va'l-Âşâr*, Kahire, 1270. Ayrı bir neşri: G. Wiet, MIFAO, XXX, Kahire, 1911—1927.
- İkd* : 'Aynî, *İkd al-Cumân fî Ta'riĥ Ahl az-Zamân*, Arab. Yazm. Veliyüddin Ef. Ktp. nr. 2396, c. XX.
- İbn al-Furât : *Ta'riĥ ad-Duval va'l-Mulûk*, nşr. Zurayk, Beyrouth, 1936—1942.
- İbn Hâcar : *ad-Durar al-Kâmina fî A'yan al-Mi'as-Şâmina*, Haydar-Abâd, 1348—1350.
- İbn Haldûn : *Unvân al-'Ibar va Dîvân al-Mubtadâ' va'l-Ĥabar*, Mısır, 1284.

- Inbā'* : İbn Hıacar, *Inbā'* al-Ġumr bi-Abnā' al-ʿUmr, Arab. Yazm. Veliyüddin Ef. Ktp. nr. 2340, c. I.
- Muḫşid* : al-Hälidî, *al-Muḫşid ar-Rafî' al-Munşā' al-Hādî ilā Şinā'at al-İnşā'*, Bibl. Nat. nr. 4439.
- Popper, W : *Egypt and Syria under the Circassian Sultans, 1382—1468 A. D., Systematic Notes to İbn Taghrî Birdî's Chronicles of Egypt*, Berkeley-Los Angeles, 1955.
- Şubḥ* : Kalkaşandî, *Şubḥ al-A'şā' fî Şinā'at al-İnşā'*, Mısır, 1913—1919.
- Sulūk* : Maḫrîzî, *as-Sulūk li-Ma'r'fat Duval al-Mulūk*, Arab. Yazm. Fatih Ktp. nr. 4379, c. III.
- Syrie* : M. Gaudfroy-Demombynes, *La Syrie à l'époque des Mamelouks (Bibl. archéol. et his. du H. C. F., t. III)*; Paris, 1923.
- Zubda* : Halîl b. Şāhîn az-Zāhîrî, *Zubdat Kaşf al-Mamâlik fî Bayāni't-Ṭuruk va'l-Masâlik*, nşr. P. Ravaisse, Paris, 1894 (*publ. de l'Ecole des Langues Orientales*, IIIe série, t. XVI).